

Senosios Klaipėdos gatvės. Judrioji Herkaus Manto gatvė

Ilgoji, Liepojos, Moltkės, H.Geringo, Montės. Taip vadinos dabartinė Herkaus Manto gatvė, kurios vardai praveria jos biografijos puslapius skirtinguose istoriniuose laikotarpiuose. „Vardai – tarsi indai. Kažką jie saugo...“ (dr.Chr.Grafas von Krockow), todėl jie svarbūs ir gatvės charakteristikai.

Pirminis vardas – Ilgoji gatvė. XVII a. vid.-XVIII a.

Tada tai buvo priemiesčio gatvė, nutiesta nuo Liepų alėjos kampo iki dabartinės Daukanto gatvės. Tiesi ir tų laikų matais pakankamai ilga, todėl nuo XVII a. vidurio iki XIX a. pr. ji vadinosi Ilgąja. Jos pabaigoje buvo pastatyti Liepojos vartai. Prie jų įrengtoje prekyvietėje „Karališkasis kiemas“ vyko aukcionai-varžytynės. Šalia to šurmulio nepamirštas ir būdingas viduramžių miesto „atributas“ – ažuoliniai kaulų laužymo ratai ir kartuvės. Tik laikas neišsaugojo nusikaltusių ir čia nubaustų žmonių istorijų.

Ilgosios gatvės įžymybė buvo užėiga „Hotel de Russie“ (Nr. 20), 1645 m. gavusi privilegiją alaus darymui bei pilstymui ir atleista nuo miestiečiams privalomo kareivių apgyvendinimo. Užėigoje „Hotel de Russie“ ne kartą pakeliui į Karaliaučių buvo apsistojęs caras Petras I. Išlikęs pasakojimas, kaip 1712 m. anksčiau už Petrą I atvykusią carienę savininkas Gotšalkas apgyvendino pereinamajame kambaryje, šalia kurio buvo pypkininkų draugijos patalpa. Tąkart pypkininkai su šeimininku „be perstojo rūkė ilgas molines pypkes, gėrė be saiko, kėlė vis didesnę triukšmą...“ (E.Hillebrandas). O kai „keletas sugėrovų įsidrąsino visu greičiu prabildėti pro garbiosios damos kambarį“, carienei trūko kantrybė. Kitą rytą Gotšalkas surakintas grandinėmis buvo įkalintas tvirtovėje. Po kelių savaičių atvykęs Petras I išlaisvino užėigos savininką. Caras, anot E.Hillebrando, „turėjo silpnybę triukšmadariams ir storžieviams, kadangi pats buvo nulipdytas iš to paties molio“.

1790 m. Ilgoji gatvė išgrįsta.

Liepojos vardą suteikus. XIX a.pr.-XX a.pr.

XIX a. pr. prasidėjo naujas gatvės puslapis, kuriame ryškūs du skirtingi gatvės kūrimo etapai.

Pirmasis – tranzitinės gatvės tiesimas

1810 m. Ilgąją gatvę nuspręsta pratęsti iki dabartinės J.Janonio. 1812 m. ji pervadinta Liepojos pavadinimu ir apšodinta medžiais. Nugriovė kaulų laužymo ratus, kartuves. Karališkame kieme pasodino sodą, kur įrengė baseiną su orkestrine viduryje. Prie dabartinės J.Janonio gatvės perkėlė Liepojos vartus ir šalia pastatė vieno aukšto gynybinį pastatą – blokhauzą, kuriame vėliau įsikūrė prieglauda. Gatvė baigėsi aikšte, kuri pavadinta 1903 m. Liepojos, 1935 m. Kanto, 1939 m. Hindenburgo, 1987 m. Pergalės, dabartinais laikais – Lietuvininkų pavadinimais.

Liepojos aikštė buvo poilsio skveras, kur driekėsi žvyrų išpilti takeliai, o „birželio pradžioje pražysdavo rožių plačios lysvės“. Vakariniėje aikštės pusėje ošė seni pavėsingi medžiai. 1854 m. visa aikštė apšodinta medžiais. Nuo gatvės šurmulio saugojo dekoratyvūs krūmai. Ši „didelė žaluma apaugusį plotą priešais daugiausia valdininkų apgyventą kvartalą“ miestiečiai mėgo. Anot amžininkų, „saulės nutviekstoje pusėje pavasarį mėgo sėdėti jaunos mamytės ir auklės su vaikais, pasistačiusios vežimėlį su miegančiu naujagimiu priešais save, romanais minkštais viršeliais ant kelių. Čia ateidavo pagyvenę vyreliai ir moterytės iš netoliese buvusių senelių namų, kad prasvajotų lėtai slenkančias valandas ir prisimintų laikus, kai vietoj geltonai raudonų autobusų pro šią vietą į stotį dardėjo tramvajus“ (Heinrichas A.Kurschat). Nutiesus nuo aikštės Wienerio promenadą 1867 m. iki Karališkosios giraitės, o 1877 m. pratęsus iki Tauralaukio,

poilsio dienomis čia buvo pilna susiruošusių gamtoje pramogauti miestiečių. 1934 m. kalendoriuje aprašytas iškalbingas aikštės vaizdelis: „Kanto aikštėje („prie Liepojaus vartų“), kur prieš dešimtmetį dar karvės ir ožkos ganės, dabar išaugo nauji miesto kvartalai. Kas po eilės metų Klaipėdos nebematęs, vos ją bepažins: visur nauji namai, naujos gatvės, naujos miesto dalys lyg iš žemės išdygusios“.

Antrasis – didmiesčių tipo gatvės kūrimas

XX a. pr., anot dr. E. Kueselio, „senoji, mieloji Klaipėda tapo didmiesčiu“. 1901 m. buvo nutiestos tramvajaus linijos gatvėse. Liepojos gatvėje taip pat. 1902 m. Liepojos aikštės pakraščiu tramvajaus bėgių viena atšaka vedė į geležinkelio stotį, kita į J. Janonio gatvę, o iš jos – į Vitę ir Smeltę. Gatvėje įsikūrė įstaigų, tarp jų dailininko A. Brako „Baldų fabrikas“ (Nr. 5). „Klaipėdos krašto muilo fabrikas“ (Nr. 40), M. Scheuricho „Dešrų gamykla“ (Nr. 25) ir kt. Populiarūs buvo Prekybos namai (Nr. 15). Atminimui galėjo nusifotografuoti Maxo Kopplowo, Otto Weidtkės (Nr. 23) foto ateljė. Net Casino „Astoria“ (Nr. 42) veikė. Pastatytos mūrinės prieglaudos 1863 m. (Nr. 23) ir 1864 m. Wienerio prieglauda-mokykla, kur gyveno daugiau kaip 20 mergaičių. Dabar čia viešbutis „Navalis“. 1931 m. perklojo gatvės grindinį.

Šioje gatvės atkarpoje pirkliai statėsi išvaizdžius namus. Išsiskyrė du patricijų namai. Viename (Nr. 22) gyveno amerikietis dantų gydytojas Feraris. Kitas priklausė prekybos patarėjui H. Gerlachui (1846-1913). Pastarojo namas (Nr. 25) neorenesanso stiliaus, su fasadą puošiančiais lipdiniais, portalo archivolte reljefine kompozicija, vaizduojančia sparnuotą moterį, saugančią gėrybes nešančius vaikus. Traukė akį išorinės durys su daugybe drožinėtu detalių. Metalinėse tų durų grotelėse švytėjo savininko monograma H.G. (J. Tatoris). 1936 m. į šį namą įsikėlė Miesto biblioteka, kur atsidūrė ir virš 3000 J. Zembrickio knygų. Dabar čia Klaipėdos apskrities viešoji I. Simonaitytės biblioteka su kadaise buvusio savininko pavardę primenančia Gerlacho palėpe. Didmiesčio veidą įgijo, kai gatvės pradžioje 1938 m. išaugo daugiaaukštis Taupomosios kasos pastatas, o kitoje gatvės pusėje iškilo Fr. W. Zieberto leidykla-spaustuvė.

„Liepojos gatvėje, kur vaikšto visos gražios mergaitės“ (Bruno le Coutre)

Buvęs mokytojas Bruno le Coutre, spalvingai aprašęs Liepojos gatvę, užsimena apie joje vaikstančias „visas gražias mergaites“ ne todėl, kad tai buvo jo jaunystės laikai, kai mokėsi tik berniukus priimančiame Mokytojų seminare. Ne todėl, kad Prekybos mokykloje mokėsi vien mergaitės. Ir ne todėl, čia buvo garsioji Pertzo konditerija su burnoje tirpstančiais gardžiais tortais ir pyragaičiais, geros reputacijos restoranas „Sanssouci“ su didžiuliu, parką primenančiu sodu, žiemą paverčiamu čiuožykla, taip pat gausiai lankoma prie J. Janonio gatvės pradžios įsikūrusia Baumgarteno čiuožykla, ne tik Centrale-Cafe, garsėjusia šakočiais ir marciponais, kinoteatras „Capitolium“... Galima ir toliau vardinti Liepojos gatvės kultūrinės ir pramogų vietas. Bruno le Coutre kalba apie tai, ką gražaus ir sielai malonaus rado jaunimas šioje tada tiesiausioje ir judriausioje miesto gatvėje. Apie čia tvyrojusią atmosferą.

Čia viešpatavo švietimo dvasia. „Pačiame miesto viduryje“, pastate (Nr. 20) priešais H. Gerlachui priklaususį 1813 m. pastatytą Dramblio sandėlį, 1905 m. įsteigtas Klaipėdos Mokytojų seminaras su trimis auditorijomis, muzikos kabinetu, kuriame vestos ir piešimo pamokos. Apatiniame aukšte tebebuvo nebenaudojama virtuvė su atviru židiniu. Palėpėje glaudėsi biblioteka, gamtinių eksponatų kabinetas, direktoriaus kabinetas ir ūkvedžio butas. Kieme augo didelis sodas, kuriame studentus, anot to paties Bruno le Coutre, „mokė „bukolikos meno“ pagrindų, deja, ne su tokiu užsispyrimu, kokio nusipelno ši svarbi mūsų gyvenimo sritis.“ 1908 m. Klaipėdos mokytojų seminarui įsikėlus į naujus rūmus netoli stoties, čia įsikūrė miesto biblioteka, vėliau statybos valdyba, Katalikiškoji mokykla, Metrikacijos tarnyba. Dabar čia „Lūjos“ restoranas.

Moltkės gatvė – iki 1935 m.

1904 m. pradėjus statyti kareivinių kompleksą priešais miesto parką, nuspręsta gatvę pratęsti nuo Liepojos aikštės iki 1907 m. užbaigto neogotikinio stiliaus Kareivinių ansamblio iš aštuonių (išliko 6) pastatų. Tą gatvės atkarpą pavadino generolo Helmutho von Moltkės (1800-1891) vardu. Nereiktų šios pavardės painioti su Prūsijos vidaus reikalų ministru, buvusiu provincijos oberprezidentu, Klaipėdos miesto garbės piliečiu Friedrichu von Moltke (1852-1927), kuris kaip nacionalinio Borusijos paminklo (skulptorius P.Breueris) pastatymo komisijos pirmininkas dalyvavo jo atidengimo šventėje 1907 m. rugsėjo 23 d. Kurį laiką ši gatvės atkarpa buvo vadinama Liepojos vartų/Moltkės ar Liepojos/Moltkės pavadinimai.

Pirkliai ir amatininkai Moltkės gatvėje kūrėsi dailiuose dviaukščiuose privačiuose namuose su sodais. Tačiau svarbiausias statinys buvo Kareivinių ansamblis, apie kurį 2012 m. išleista knyga „Kareivinės, tapusios Klaipėdos universitetu“, siekiant atskleisti „Klaipėdos įgulos istoriją“, mažiau dėmesio skiriant ansamblio architektūrai (žr.:J.Tatorio „Senoji Klaipėda“ (p. 167-169).

1935 m. visos trys gatvės dalys sujungtos į vieną ir pavadintos Liepojos vardu. 1942 m. pakeista į H.Georingo. Po karo gatvė vadinta Montės pavadinimu. 1987 m. įvardinta Herkaus Manto vardu. Šiam prūsų vadui skirtas V.Mačiuko paminklas 1983 m. atidengtas buvo kaip „Sargybinis“... Tada H.Manto vardas buvo nepriimtinas...